

Стеблюк Світлана Василівна,

ORCID ID: 0000-0002-2827-6805

доктор педагогічних наук,

доцент кафедри фізичної терапії, реабілітації,

спеціальної та інклюзивної освіти

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

АКСІОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

AXIOLOGICAL APPROACH IN THE TRAINING OF FUTURE EDUCATIONAL SPECIALISTS FOR PEDAGOGICAL ACTIVITY

У статті розглянуто реалізацію аксіологічного підходу в підготовці майбутніх фахівців освітньої галузі до педагогічної діяльності. Зазначено, що сучасний педагог повинен не тільки володіти сумою знань, умінь і навичок, а й бути креативною особистістю із сформованими цінностями. Аксіологічний підхід спрямований на розуміння того, що цінності є фундаментальними у становленні сучасного педагога, бо в них віддзеркалюються принципи його діяльності, переконання, життєві пріоритети. Підкреслено, що аксіологічний (ціннісний) підхід не розглядається у педагогічній науці ізольовано, а в тісному взаємозв'язку з іншими й становить цілісну систему у побудові моделі сучасного вчителя (викладача). Здійснено аналіз низки наукових розвідок з проблеми дослідження. З'ясовано, що аксіологічний підхід, у взаємозв'язку з іншими, забезпечує особистісне й професійне становлення майбутнього фахівця й спрямовує освітній процес на формування ціннісних орієнтирів.

Метою статті є розкриття особливостей реалізації аксіологічного підходу у підготовці здобувачів вищої освіти ОС магістра при викладанні педагогічних дисциплін. Подано зміст ключового поняття дослідження та авторську класифікацію цінностей майбутніх фахівців освітньої галузі: загальнолюдські; професійно-педагогічні; громадянські; особистісні.

Зазначено, що аксіологічний підхід спрямований на особистісно-професійний розвиток студента; формування професійно важливих якостей, які ґрунтуються на демократичних та особистісних цінностях; вихованні внутрішньої мотивації до безперервного фахового росту й самореалізації.

Закцентовано увагу на окремих традиційних та інноваційних методах навчання, що мали місце на лекційно-практичних заняттях при вивченні дисципліни «Педагогіка сучасної школи»: дискусія, метод «перевернутого» навчання, займи позицію, педагогічна «майстерня» тощо.

Ключові слова: аксіологія, аксіологічний підхід, ціннісні орієнтації, заклад вищої освіти, традиційні й інноваційні методи навчання.

The article deals with the implementation of the axiological approach in the training of future educational specialists for pedagogical activity. It is stated that a modern educator should not only possess a significant amount of knowledge, skills and abilities, but also be a creative personality with the formed values. The axiological approach is aimed at understanding that values are fundamental in the formation of a modern teacher, because they reflect the principles of his/her activity, beliefs, life priorities. It is emphasized that the axiological (value) approach is not considered in pedagogical science in isolation, but in close relationship with others and constitutes a holistic system in the construction of the model of the modern teacher. The analysis of modern scientific explorations on the problem of research has been conducted. It has been found out that the axiological approach, in relation to others, provides the personal and professional formation of a future specialist and directs the educational process to the formation of values.

The purpose of the article is to disclose the peculiarities of the implementation of the axiological approach in the preparation of the Higher Education of the Master's Higher Education in the teaching of pedagogical disciplines. The content of the key concept of research and the author's classification of values of future educational specialists is presented: universal; professional-pedagogical; civic; personal. It is noted that the axiological approach is aimed at the student's personal and professional development; formation of professionally important qualities that are based on democratic and personal values; Education of internal motivation for continuous professional growth and self-realization.

Attention is paid to certain traditional and innovative teaching methods that took place in lecture and practical classes in the study of the discipline «Pedagogy of the Modern School»: discussion, method of «inverted» learning, position, pedagogical «workshop» and more.

Key words: axiology, axiological approach, value orientations, higher education institution, traditional and innovative teaching methods.

Постановка актуальності проблеми. Сьогодні освітня галузь спрямовує свою діяльність на формування у майбутніх фахівців професійної компетентності. Відповідно до Закону України «Про освіту», компетентність – це динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність [13]. Поняття «професійна компетентність» розглядається як інтегральна характеристика ділових і особистісних якостей фахівця, що відображає рівень знань, умінь, досвіду, достатніх для мети з певного виду професійної діяльності, а також моральну позицію фахівця [6, с. 722]. Мова йде про те, що сучасний педагог повинен не тільки володіти сумою знань, умінь й навичок, а й бути креативною особистістю із сформованими цінностями. Слушною є позиція І. Зязюна в тому плані, що головною метою вищої освіти має бути становлення цілісної і цілеспрямованої особистості, готової до вільного гуманістичного орієнтованого вибору й індивідуального інтелектуального зусилля, що володіє багатофункціональними компетентностями» [7, с. 13].

Зважаючи на це, для підготовки майбутніх фахівців, з-поміж інших методологічних підходів, для дослідження нами обрано аксіологічний, який спрямований на розуміння того, що цінності є фундаментальними у становленні сучасного педагога, бо в них віддзеркалюються принципи його діяльності, переконання, життєві пріоритети. За словами А. Коломієць, Н. Лазаренко, аксіологічний підхід визначає людину як вищу мету суспільства й самоціль суспільного розвитку, освітній процес – як розширене відтворення соціокультурного досвіду, орієнтує взаємодію на загальнолюдські, національні й професійні цінності, а майбутнього вчителя на усвідомлення цінностей педагогічної діяльності [8, с. 49].

Підкреслюємо, що аксіологічний (ціннісний) підхід не розглядається у педагогічній науці ізольовано, а в тісному взаємозв'язку з іншими й становить цілісну систему в побудові моделі сучасного вчителя (викладача).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічні підходи у підготовці майбутніх фахівців стали предметом вивчення низки науковців: Т. Белкової, О. Дубасенюк, Р. Карпюк, С. Масич, Н. Онищенко, П. Хоменко та ін. Відтак, Н. Онищенко, досліджуючи особливості викладання педагогічних дисциплін у процесі професійної підготовки майбутніх учителів, визначає такі

методологічні підходи: системний, діяльнісний, компетентнісний, аксіологічний, акмеологічний, контекстний, середовищний, студентоцентрований. Науковицею охарактеризовано кожен із них й доведено, що реалізація аксіологічного підходу в практичній підготовці майбутніх учителів дозволяє розглядати її як особливу ціннісну систему, що забезпечує духовний, інтелектуальний, вольовий розвиток особистості [12, с. 153].

Комплекс методологічних підходів щодо професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту у сучасних ЗВО України проаналізовано С. Гороховим та С. Яременко. З-поміж них, аксіологічний підхід розглядається дослідниками як процес передачі цінного досвіду суспільства особистості та формування у неї системи ціннісних уявлень. ... Ціннісні підходи в освіті відображають значущість формування ціннісної свідомості особистості, узгодженості індивідуальних та загальнолюдських цінностей [4, с. 98].

Досліджуючи проблему формування професійної підготовки майбутніх фахівців із фізичної реабілітації до здоров'язберігаючих технологій, Т. Белкова акцентує увагу на аксіологічному підході як такому, що сприяє формуванню професійно-особистісних ціннісних орієнтацій і мотивів. Оскільки йде мова про «діяльність у контексті людина – людині, найвищою цінністю виступає сама людина, її життя та здоров'я. Характер спрямованості діяльності залежить від змісту системи цінностей, що визначають ефективність ставлення особистості до тих об'єктів, заради яких ця діяльність змінюється» [1, с. 51].

Формування професійної компетентності викладача закладу вищої освіти розкрито у наукових пошуках М. Криштановича та З. Гонтар. Розкриваючи зміст сучасних методологічних підходів, автори акцентують увагу й на культурологічному, що забезпечує реалізацію аксіологічного. Вказується, що культурологічний підхід до процесу професійної підготовки майбутніх викладачів вищої школи надає їм багато можливостей щодо формування професійно-педагогічної компетенції, а також творчої особистісної спрямованості, вироблення ціннісних орієнтацій, розвиток творчої активності, які мають бути скеровані на формування у студентів професійної самосвідомості, стійкої громадянської позиції, збагачення досвідом творчої самореалізації і саморозвитку [9, с. 97].

У дослідженні М. Нестерової розкрито важливу роль євроінтеграційного вектора розвитку вищої освіти України, показано важливість міжнародної співпраці, поширенні та імплементації

європейських цінностей в освітньому та соціальному середовищі, інклюзії в тому числі [11].

Аналіз сучасних наукових розвідок свідчить, що аксіологічний підхід, у взаємозв'язку з іншими, забезпечує особистісне й професійне становлення майбутнього фахівця й спрямовує освітній процес на формування ціннісних орієнтирів.

Мета статті: розкрити особливості реалізації аксіологічного підходу у підготовці майбутніх фахівців освітньої галузі при викладанні педагогічних дисциплін.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо зміст ключового поняття дослідження. В українському педагогічному словнику «аксіологія» сформульовано як вчення про цінності, теорія цінностей. Аксіологія педагогічна – розділ загальної педагогіки, в якому досліджуються цінності, які треба формувати у вихованців [2, с. 21].

Наступним етапом нашого наукового пошуку стало вивчення класифікації цінностей. С. Матяж, А. Березянська розподіляють їх на: абсолютні – доброта, любов, правда, справедливість, гідність, свобода, чесність; національні – патріотизм, національна гідність, державотворчі прагнення, історична пам'ять, змагання до єдності; громадянські – права і свободи, обов'язки, соціальна гармонія, повага закону; сімейно-родинні – подружжя вірність, турбота про дітей, стосунки у сім'ї, пам'ять предків; особистісні – риси характеру, поведінка, стиль приватного життя [10]. О. Горецька, О. Колпакчи виокремлюють у структурі особистості професійні ціннісні орієнтації. З позиції авторів, чим ближчими професійні цінності будуть до центральних життєвих цінностей і сенсів, тим сильнішим і стійкішим буде прагнення до творчої самореалізації і професійного виконання своєї справи [3, с. 59].

У ракурсі нашого дослідження вбачаємо наступну класифікацію цінностей майбутніх фахівців освітньої галузі: загальнолюдські (гуманізм, свобода, гідність, справедливість, толерантність, повага до прав людини); професійно-педагогічні (компетентність, креативність, любов до дітей, відповідальність, педагогічна етика, самоосвіта, саморозвиток); громадянські (патріотизм, активна громадянська позиція, культура спілкування); особистісні (моральна відповідальність, здоровий спосіб життя, прагнення до гармонії).

Аксіологічний підхід якраз і ґрунтується на визнанні цінностей як визначного елементу у процесі підготовки майбутнього фахівця. На наш погляд, він включає оволодіння колом компетенцій фахових дисциплін і формування системи

загальнолюдських, особистісних та громадянських цінностей, збереження культурної ідентичності в умовах глобалізації. Здобувач вищої освіти є активним суб'єктом навчання із власним ціннісним світоглядом, який розвивається й удосконалюється в процесі його підготовки. Окрім того, формування професійної компетентності у закладі вищої освіти передбачає розвиток професійних якостей особистості.

Сутність поняття «професійні ціннісні орієнтації вчителя фізичного виховання» окреслює Н. Степанченко. Це поєднання професійної спрямованості та стійкого позитивного ставлення особистості до педагогічної діяльності та її різних сторін, що сформовані на основі усвідомлених педагогічних цінностей і відображають змістову сторону, основу і сутність освітньої діяльності.... Професійно-педагогічна підготовка майбутніх вчителів фізичного виховання, чия діяльність спрямована на гармонійний розвиток учнів, збереження їхнього здоров'я, розуміння особистості як найвищої цінності педагогічного процесу, передбачає формування гуманістичного світогляду та ціннісних орієнтацій [14, с. 116].

Наше дослідження щодо аксіологічного підходу у підготовці майбутніх фахівців освітньої галузі вбачаємо в орієнтації на особистісно-професійний розвиток (студент розглядається як індивідуальність, яка прагне до максимальної самореалізації у професійній діяльності); усвідомленні професійно важливих якостей, які ґрунтуються на демократичних та особистісних цінностях; вихованні внутрішньої мотивації до безперервного професійного росту та самореалізації.

Аксіологічний підхід реалізується в аудиторній і позааудиторній діяльності. Нами акцентовується увага на лекційно-практичних заняттях як основних формах організації освітнього процесу. У процесі професійної діяльності визначені нами цінності формуються через традиційні й інноваційні методи навчання. Охарактеризуємо окремі, що мали місце при вивченні дисципліни «Педагогіка сучасної школи».

Дискусія як метод формування цінностей у майбутніх фахівців освітньої галузі сприяє активізації мислення, розвитку комунікативних навичок та закріпленню морально-етичних орієнтирів. Актуалізація ціннісних орієнтацій – обговорення проблемних питань, пов'язаних із справедливістю, рівністю, повагою до особистості, дозволяє студентам усвідомити власні цінності та переосмислити їх. Відтак, з теми «Професійне становлення особистості студента в умовах ЗВО» питаннями

для дискусії стали: роль цифрових технологій у процесі самовиховання, взаємозв'язок самовиховання з рівнем моральної зрілості особистості.

Метод займи позицію стимулює до осмислення моральних, етичних та професійних дилем, характерних для педагогічної діяльності. Студентам пропонується проблемне твердження, щодо якого вони повинні зайняти чітку позицію («Згоден» / «Не згоден» / «Нейтральна думка») та обґрунтувати її. У разі незгоди з думкою інших учасників, студенти вчаться слухати, поважати інші точки зору. Приклади проблемних тверджень з теми «Психологія майстерності педагогічного спілкування»: діалогічне спілкування – це ключ до формування критичного мислення у здобувачів освіти; діалог допомагає враховувати потреби й інтереси кожного учасника освітнього процесу. У процесі такого виду роботи викладач акцентує увагу на ролі культури спілкування у професійному житті, формує толерантність до різних позицій.

Метод «перевернутого» навчання сприяє розвитку самостійності, ініціативності. Студенти заздалегідь опрацьовують матеріал (відео, статті), а на занятті обговорюють, аналізують, дискутують. До прикладу, з теми «Стратегії (моделі) вирішення конфліктних ситуацій у міжособистісних відносинах» здобувачі освіти переглядають презентаційний матеріал, опрацьовують методику діагностики стратегій розв'язання конфліктних ситуацій (Д. Джонсона і Ф. Джонсона). На занятті проходить обговорення застосування окремих методів вирішення конфліктів: компроміс, пристосування, співробітництво, уникнення.

Моделювання ситуацій розглядаємо дієвим методом у контексті професійно-ціннісної підготовки, що дозволяє відтворювати квазіпрофесійні

ситуації, в яких майбутні фахівці мають здійснити вибір рішення і продемонструвати фахові знання.

Як показує дослідження, означений метод дозволяє майбутнім педагогам краще розуміти емоційний стан інших, осмислити цінності, формуються навички прийняття рішень у практико орієнтованих ситуаціях.

Метод «педагогічна майстерня» формує професійно-педагогічні й особистісні цінності. Студентам пропонується створити мультимедійну історію «Цінність, яку я несу як майбутній викладач» у формі презентації або створення колажу «Я – викладач» з формуванням «кодексу цінностей науково-педагогічного працівника». На практичному занятті презентаційні матеріали обговорюються у групі.

Результатом реалізації аксіологічного підходу у закладі вищої освіти є формування педагога як носія суспільно значущих цінностей; підвищення усвідомлення морального змісту професії; посилення мотивації до саморозвитку і рефлексії; створення умов для особистісно орієнтованої взаємодії зі здобувачами освіти.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, нами розкрито окремі аспекти реалізації аксіологічного підходу у підготовці майбутніх фахівців освітньої галузі до педагогічної діяльності. Він включає оволодіння колом компетенцій фахових дисциплін й формування системи загальнолюдських, особистісних й громадянських цінностей, збереження культурної ідентичності в умовах глобалізації.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у з'ясуванні можливостей позааудиторної діяльності з проблеми реалізації аксіологічного підходу у підготовці майбутніх фахівців освітньої галузі до педагогічної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Белкова Т. Підходи до формування професійної підготовки майбутніх фахівців із фізичної реабілітації. *Наукові записки. Серія: педагогіка*. 2024. № 1. С. 48–54
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : «Либідь», 1997. 366 с.
3. Горецька О., Колпакчи О. Місце професійних ціннісних орієнтацій в структурі особистості. *Габітус : науковий журнал з соціології та психології*. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип. 28. С. 59–63.
4. Горохов С., Яременко С. Методологічні підходи у професійній підготовці майбутніх фахівців фізичної культури і спорту. *Педагогічні науки*, (1), 2024. С. 96–102.
5. Діяльнісні засади підготовки майбутніх компетентних фахівців в умовах сучасних викликів : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2024. 366 с.
6. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України [гол. ред. В. Г. Кремень]. К. : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
7. Зязюн І. А. Філософія поступу і прогнозу освітньої системи [текст]. Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи : [монографія]. К. ; Глухів : РВВ ГДПУ, 2005. С. 10–18.
8. Коломієць А. М., Лазаренко Н. І.. Сучасні методологічні підходи в організації вищої педагогічної освіти. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського* : зб. наук. пр. 2016. № 3. С. 47–52.
9. Криштанович М., Гонтар З. Методологічні підходи до формування професійно-педагогічної компетентності викладача закладу вищої освіти. *Обрії*. 2018. № 2. С. 94–98.

10. Матяж С. В., Березянська А. О. Класифікація цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Миколаїв, 2013. Вип. 213. Т. 225. С. 27–30.
11. Нестерова М. Практика впровадження європейських цінностей для сталого розвитку вищої освіти. *Вища освіта України*, № 1. 2021. С. 49–54.
12. Онищенко Н. П. Методологічні підходи до викладання педагогічних дисциплін у процесі професійної підготовки майбутніх учителів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021 р., № 75, Т. 2. С. 153–159.
13. Про освіту. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
14. Степанченко Н. І. Система професійної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання у вищих навчальних закладах : дис. ... д-ра пед. н. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2017. 629 с.